



A Szirént olvasom

Végtelen sok interpretációra ad alkalmat. Ez már egy minősítés: a sokrétűség! Lehet, hogy jobban tetszik nekem, mint amennyire értem. Am az, hogy tetszik, hogy elfogadom, mélyebb és megbízhatóbb forrásból fakad, mint az értelmi, esztétikai stb. elemzések lennének.

Az ember hajlik arra, hogy azt fogadja el hitelesnek, amit saját asszociációival azonosít, amit felismer. Jellemző erre: még mielőtt elhangzik az Ithaka szó a III. képben, már jóval előtte azonosítom a karmestert Odüsszeusszal, sőt Ulyssesszel, Leopold Blummal – és íme kiderül, hogy a karmester neve Virág.

Az ítézés-sablon erre ilyen szavakat használ: hatás, sőt átvétel, vagy reminiscencia. Holott másról van szó. A nagy Írásokban (nem elírás az Í!), Gilgamestől, a Ramayana-tól, akár az Testamentumtól kezdve mindig ugyanarról van szó: a lélek archetipusairól, annak metamorfózisairól a különböző korok nyelvében. És csak az a maradandó, ez az örök egyetlen téma (témánk), ami össze is köti őket – meg bennünket.

Hirtelen két remek momentumot emelnék ki. A karmesterben, annak ellenére, hogy „sok titkot látott” s énekelt is róluk, csak akkor ébred fel igazán a szirén, a lélek éneke, amikor elalszik. A lélek ébersége, valós természete, érzékenysége a nappali tudat uralkodása alatt alszik. „Elfelejt, s újra felidéz.” És milyen otthonos s egyúttal elbűvölő, hogy a szirént Szabó Szirénnek hívják. Lehetne ennél általánosabb, mondhatnók közönségesebb név? Igen: Szabó Sára, Ilona, akár Biri – a felébredt anima megszólalása mind Szirén-ének, mind valódi lényünk éneke – mindnyájunkban. A fentivel meghittségben és valódiságában rokon a következő is: „Hova utazik most mester?” „Haza Kolozsvárra.” Ez a hiteles meg- és átélés mértéke. A magyar irodalomból meglehetősen hiányzik a konkrét földi hely spirituálissá emelése. Vagy a mesében, jobb esetben a mítoszban jár, de legtöbbször az „objektív” nehézkedései erő a földhöz ragasztja, a mitikusra legszebb példa Buda halála me a Toldi. Krúdyban van valami mitikus, de ködmítosz, ami pontosan azon a határon ereszkedik le, ahol a melankólia ködfátyola a már-már felhangzó szirénéneket hallgatásba foszlatja. Igenis, Kolozsvár és Torda és Nagyfalú és Kisfalú – valamennyi felett ugyanaz az égbolt és ezért valamennyiből vezet egy sugár a centrumhoz – ezt kell vállalni, így vállalom önmagammat. Van ennek neve is: hűség.

Van valami, amit nem értek. Miért „Apollón Psychopompos?” miért nem Hermész? Persze, úgy is lehetne értelmezni, hogy Apollón a lant mestere a zenével, az énekkel köti össze és vezeti a földi halandót égi halhatatlanságba. De ez a Halász-Kapitány éppen nem nap-természetű. Ha meggondolom, nem is igen Hermész. Igaz, hogy a gyöngyöt kihalássza, de aztán tintába mártja és a borba (= az eszenciába) védekezésül „viaszt öntöget”. Kapitány? Imbolygó kapitány, aki ugyan tudja, hogy „mindenkinek megvan a (maga) túlsó partja” – ám ez, valamennyiünk számára, „az örök ismeretlen”.

Egyébként ezt az örök ismeretlent mondja ki a hajó és utasainak árnyképe is.

Tehát nem is Hermész, nem lélekvezető, hanem az ősi hajós: Kharon. Kharon, akinek lénye, feladata (mibennünk) átvinni bennünket a túlpartra – a sors-kárhozott, a megválthatatlan, bolyong egyik parttól a másikig anélkül, hogy neki megadtna a kikötés nyugalma.

Másnap. Újra olvasva a dráma sok rétege egyszeribe közös nevezőt kap. Most inkább az a különös, miért tűnt kétségesnek a halász-kapitány Psychopompos volta, miért estem bele a klasszikus dráma évezredek formálta kelepcéjébe, amely a bennünk végbemenő összeütközéseket, küzdelmeket különböző megszemélyesítőkre (szerepekre) bízta? Egyúttal világossá vált a modern dráma ritkán bevallott, annál nyilvánvalóbb válsága – szinte lehetetlensége.

Miközben az apokaliptikus sodrás (korunk euphémizmusával a „gyorsuló idő”), másképp a démonikus történet a sokaságot a külső sötétség örvényébe kergeti, halász és kapitány, zenekar és karmester, a külvilági fedélzet és a benső kajüt egymásba hemperg és fülsiketítő berregésben a szirénének szirénasikollyá torzul.

A hánykódó hajó utasa hol gyöngyhalász, hol kapitány, hol egész zenekar, hol karmester, vagy talán mindezeknek árnya. Bizonyos csak az, hogy valamennyi a túlról érkező Psychopomposra vár, aki oda vezetné a nyugalom kikötőjébe. A túlsó part felbukkan, lemerül, távolodik, Psychopompos sehol és partnérküli időtenger dobálja a bolyongókat akár Gracchust, a vadászt, akinek nem adatik meg az örökkévalóság kikötője. Ilyen elveszettek vagyunk, ilyen elhagyatottak – egészen addig...

Egészen addig, míg meg nem rendít az árnyakat, maszkot, szerepet eltörlő egyetlen tudás: nincs halász, nincs kapitány, nincs kórus, és nincs karmester, sem ideát, sem túlpart, ahonnan értünk jönne és tehetetlenségünkől kiemelne a Megmentő – van bennünk egy alvó ének és felébredve ez az ének mi magunk vagyunk és felhangozva ő ismeri az utat, ismeri, mert hazatalált, önmagunk Psychopomposa – elhagyatott voltunkban ilyen hatalmasok vagyunk – otthon.

Kemény Katalin

Budapest, 1995. október 27.

